

012. Bijbelstudie over de SPIJSWETTEN - KASHRUT

כשרות

Deel 4: Romeinen 14:1-23

Dit is reeds de vierde bijbelstudie in deze reeks over de spijswetten, waarin wij vanuit G'ds Woord de dwaalleer ontkrachten, dat dezen opgeheven zouden zijn. Wij behandelen in deze studies de diverse nieuwtestamentische teksten, die voor deze stelling door de eeuwen heen door foutieve interpretaties en soms door foutieve vertalingen ten onrechte zijn aangedragen als argumentatie. Vandaag zullen wij Romeinen 14:1-23 nader onder de loep nemen, want ook dit bekende hoofdstuk uit de brief van Sha'ul, die ook Paulus werd genoemd, aan de gelovigen te Rome wordt vaak aangehaald als het veronderstelde bewijs dat alle soorten vlees geschikt zouden zijn om te eten. Maar is dit het nu werkelijk wat Sha'ul ons leerde? Vergeet immers niet dat de gemeente van Rome toen nog geen christelijke kerk was, maar een verzameling van een aantal messiasbelijdende huisgemeenten, bestaande uit Joden en gelovigen uit de volken die zich bij hen hadden aangesloten! Het christendom, dat zich van haar Joodse wortels heeft ontdaan, is pas twee eeuwen later ontstaan! Zowel historisch alsook inhoudelijk gezien was er dus toen nog geen sprake van een georganiseerd christelijk kerkgenootschap in Rome. Sterker nog: dat zou onder de toenmalige Romeinse wetgeving niet eens zijn toegestaan. De gemeente had derhalve toen nog een sterke Joodse identiteit, wat ook blijkt uit Romeinen 7:1, waarin staat: *"Ik spreek immers tot wie de Tora kennen"*. Dat kan vandaag helaas van de meeste kerken en gemeenten niet meer gezegd worden. Laten wij derhalve het 14e hoofdstuk van de Romeinenbrief eens opslaan en in zijn geheel lezen. Let goed op wat Sha'ul hier schrijft:

Romeinen 14:1-23

"Aanvaardt de zwakke in het geloof, maar niet om overwegingen te beoordelen. De een gelooft, dat hij alles eten mag, maar de zwakke eet plantaardig voedsel. Wie wel eet, minachte hem niet, die niet eet, en wie niet eet, oordele hem niet, die wel eet, want G'd heeft hem aanvaard. Wie zijt gij, dat gij eens anders knecht oordeelt? Of hij staat of valt, gaat zijn eigen heer aan. Maar hij zal staande blijven, want Adonai is bij machte hem vast te doen staan. Deze immers stelt de ene dag boven de andere, gene stelt ze alle gelijk. Ieder zij voor zijn eigen besef ten volle overtuigd. Wie aan een bepaalde dag hecht, doet het om Adonai, en wie eet, doet het om Adonai, want hij dankt G'd; en wie niet eet, laat het na om Adonai en ook hij dankt G'd. Want niemand onzer leeft voor zichzelf, en niemand sterft voor zichzelf; want als wij leven, het is voor Adonai, en als wij sterven, het is voor Adonai. Hetzij wij dan leven, hetzij wij sterven, wij zijn van Adonai. Want hiertoe is de Mashiach gestorven en levend geworden, opdat Hij en over doden en over levenden heerschappij voeren zou. Gij echter, wat oordeelt gij uw broeder? Of ook gij, wat minacht gij uw broeder? Want wij zullen allen gesteld worden voor de rechterstoel G'ds. Want er staat geschreven: Zo waarachtig als Ik leef, spreekt Adonai: voor Mij zal alle knie zich buigen, en alle tong zal G'd loven. Zo zal dan een ieder onzer voor zichzelf rekenschap geven aan G'd. Laten wij dan niet langer elkander oordelen, maar komt liever tot dit oordeel: uw broeder geen aanstoot of ergernis te geven. Ik weet en ben overtuigd in Yeshua haAdon, dat niets uit zichzelf onrein is; alleen voor hem, die iets onrein acht, is het onrein. Want indien uw broeder door iets, dat gij eet, gegriefd wordt, wandelt gij niet meer naar de eis der liefde. Breng niet door uw eten hem ten verderve, voor wie de Mashiach gestorven is. Laat van het goede, dat gij hebt, geen kwaad gezegd kunnen worden. Want het Koninkrijk G'ds bestaat niet in eten en drinken, maar in rechtvaardigheid, vrede en blijdschap, door Ruach haQodesh [de Heilige Geest]. Want wie door deze Geest een dienstknecht is van de Mashiach, is welgevallig bij G'd, en in achting bij de mensen. Zo laten wij dan najagen hetgeen de vrede en de onderlinge opbouwning bevordert. Breek niet ter wille van spijs het werk G'ds af; alles is wel rein, maar het is verkeerd voor een mens, als hij door zijn eten tot aanstoot is. Het is goed geen vlees te eten of wijn te drinken, noch iets, waaraan uw broeder zich stoot. Houd gij het geloof, dat gij hebt bij uzelf voor het aangezicht G'ds. Zalig is hij, die zich geen verwijten maakt bij hetgeen hij goed

acht. Maar wie twijfelt, wanneer hij eet, is veroordeeld, omdat hij het niet uit geloof doet. En al wat niet uit geloof is, is zonde.” (Romeinen 14:1-23). In dit hoofdstuk gaat het dus om de sterken en de zwakken in het geloof en Sha’ul roept beide groepen op om elkaar te aanvaarden als broeders en zusters in Yeshua, ook al denkt men over sommige dingen niet hetzelfde, zoals ten aanzien van eetgedrag en bepaalde g’dsdienstige tradities, want de een is nu eenmaal verder gevorderd in het geloof dan de ander. Zo’n verschil van inzicht mag eigenlijk geen verwijdering brengen, maar toch is dit helaas door de eeuwen heen maar al te vaak gebeurd. Om daarin wat opheldering te verkrijgen moeten wij eerst nagaan wie de ‘sterken’ en wie de ‘zwakken’ zijn. Daarom gaan wij dit hoofdstuk vers voor vers aan een nauwkeurig onderzoek onderwerpen en de christelijke en de messiasbelijdende Joodse opvattingen met elkaar vergelijken. Wij gebruiken hiervoor weer de bekende commentaren van de Studiebijbel om de algemeen heersende evangelische standpunten weer te geven. Voor de duidelijkheid wil ik echter nogmaals benadrukken dat ik Grieksdenkende christenen in mijn bijbelstudies niet persoonlijk wil aanvallen en kwetsen, want daarvoor zijn zij mij als broeders en zusters te dierbaar, maar wat krom is kan en mag ik niet recht praten. Veel te lang zijn ontelbare oprechte gelovigen door verkeerde theologische leerstellingen misleid, waardoor de kloof tussen Joden en christenen juist steeds breder gemaakt werd en de scheidingsmuur helaas weer werd opgetrokken, die Yeshua door Zijn offer destijds heeft afgebroken. Bid alstublieft, voordat u verder leest, dat Adonai u wijsheid en inzicht zal geven door Ruach haQodesh, Zijn Heilige Geest, opdat de waarheid ook in uw persoonlijk geloofsleven moge zegevieren. Laten wij nu enkele verzen nader bekijken.

Vers 1: Aanvaardt de zwakke in het geloof, maar niet om overwegingen te beoordelen.

Het Boek vertaalt dit zo: *“Neem iemand met een zwak geloof in uw midden op, maar vermijd twijfelachtige discussies.”* In de Studiebijbel lezen wij hierop het volgende commentaar: *“Dit eerste vers plaatst ons direct voor de vraag: wie zijn de ‘zwakken’ in het geloof? De ‘zwakken’ zijn dus zij, die vanuit een Joodse achtergrond of een Joods georiënteerde achtergrond (jodengenoten) tot het geloof in de Here Jezus kwamen en daarna bleven vasthouden aan Joodse spijswetten, reinheidsvoorschriften en sabbatsheiliging. Zoals uit de benaming ‘zwakken’ reeds op te maken is, beschouwt Paulus dit niet als de ideale toestand. De zwakheid bestaat hierin, dat zij hun vertrouwen niet alleen op G’d stellen, maar tevens op iets naast Hem; hier het onderhouden van de Joodse ceremoniële wetten. Het geloof in G’d en in de Here Jezus is hun dus niet voldoende.”* Tot zover de Studiebijbel. Zij komen nogal snel tot de conclusie dat de ‘zwakken’ dus de messiasbelijdende Joden zijn alsmede de gelovigen uit de volken die eveneens de voorschriften van de Tora naleven. Waarin bestaat hun zwakheid? In het gehoorzamen van G’ds geboden, waartoe ook Yeshua zelf ons nadrukkelijk heeft opgeroepen (zie o.a. Mt 5:19, Mt 9:21-23, Mt 19:16-17)! Eigenlijk is deze stelling zo absurd en onlogisch, dat men daar niet eens serieus op in hoeft te gaan, ware het niet dat eeuwenlang ontelbare christenen zich hierdoor hebben laten misleiden en deze dwaalleer helaas inderdaad geloven. Het idee om gelovigen die zich in gehoorzaamheid en dankbaarheid voor hetgeen Yeshua voor ons gedaan heeft aan G’ds geboden houden als “zwakken in het geloof” te bestempelen, is volledig in strijd met datgene waar Sha’ul zelf in geloofde, in praktijk bracht en verkondigde. Als Sha’ul in Romeinen 3:31 schrijft: *“Stellen wij dan door het geloof de Tora buiten werking? Volstrekt niet! Veeleer bevestigen wij de Tora!”*, dan kan hij toch degenen die aan de Tora vasthouden onmogelijk in Romeinen 4 ‘zwakken in het geloof’ noemen! Hij zou zichzelf dan toch tegenspreken? Het is veeleer andersom, juist degenen die zich niet aan de Tora houden zijn de zwakken in het geloof. Yeshua heeft immers nadrukkelijk gezegd: *“Wie dan één van de kleinste dezer geboden ontbindt en anderen zo leert, zal zeer klein heten in het Koninkrijk der hemelen.”* מתתיהו [Matthéüs] 5:19a). Ten aanzien van de gelovige heidenen zei Yeshua: *“Gij aanbidt wat gij niet weet; wij aanbidden wat wij weten, want het heil is uit de Joden!”* יוחנן [Johannes] 4:22). Maar het commentaar van Matthew Henry is nog veel erger dan dat van de Studiebijbel, want daarin worden de messiasbelijdende Joden ook nog van hun identiteit beroofd: *“Die **gewezen Joden** nu waren opgevoed in stipte waarneming van de ceremoniële verordeningen betreffende spijzen en dagen. Zij hadden dat als ‘t ware met de moedermelk ingezogen en konden er bijna onmogelijk afstand van doen, ook **nadat zij Christenen geworden waren**; voornamelijk enkelen onder hen, die geen vrijheid*

gevoelden datgene na te laten wat zij levenslang hadden nageleefd met hart en ziel. Zij waren niet behoorlijk onderricht omtrent de vervulling van de ceremoniële wet door de dood van Christus, en bleven daarom vasthouden aan de ceremoniële instellingen om dienovereenkomstig te leven; terwijl de andere Christenen, die de zaak beter verstonden en hun Christelijke vrijheid kenden, dat onderscheid niet maakten.” - Vooral de term ‘gewezen Joden’ slaat nergens op, alsof ook een Chinees of een Indiaan die christen geworden is, geen Chinees of Indiaan meer zou zijn. En ja hoor: de andere christenen, die hun vermeende christelijke vrijheid kenden, verstonden volgens Henry de zaak dus beter en daarmee is dan ook meteen de vraag beantwoord wie volgens hem de ‘sterken’ zijn. We gaan dus weer terug naar de Studiebijbel. Daar lezen wij: “Paulus richt zich tot de ‘sterken’, die meestal een heidense achtergrond zullen hebben gehad en zich in hun geweten niet bezwaard voelen door de Joodse ceremoniële wetten. Zij krijgen de opdracht de broeders van Joodse origine met hun eigensoortige levenswijze te respecteren en aan te nemen.” Hier klopt helemaal niets van, want niet de heidenen krijgen de opdracht om de Joden aan te nemen, maar juist andersom. De eerste gemeente was immers volledig Joods voordat de eerste heidenen erbij kwamen. Dus ook hier worden de rollen door de schrijvers van de Studiebijbel weer stevig omgedraaid: zij noemen hier de heidenen die G’ds heilige Tora als afgedaan beschouwen, de ‘sterken’ in het geloof, terwijl het volgens Yeshua precies andersom is, want Hij heeft immers gezegd, en ik citeer deze keer uit ‘het Boek’: **“Wie zich aan G’ds wetten houdt en anderen leert dat ook te doen, zal groot zijn in dat Koninkrijk!”** (מתתיהו Matityahu [Matthéüs] 5:19a). Dat zijn dus de ‘sterken’! Nog vlak voor Zijn hemelvaart herinnerde Yeshua Zijn Talmidim [discipelen] hieraan, want Hij zei: **“Gaat dan henen, maakt al de volken tot Mijn Talmidim [discipelen] en doopt hen in de naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes en leert hen onderhouden al wat Ik u bevolen heb!”** (מתתיהו Matityahu [Matthéüs] 28:19). Wat moeten zij hen leren te onderhouden? De Tora! Yeshua heeft immers nooit iets gepredikt wat niet in de Tora terug te vinden was. Daar staat men in het christendom helaas onvoldoende bij stil. Wij zien dus dat er geen sprake van kan zijn dat met de ‘sterken’ voornamelijk de christenen met een heidense achtergrond bedoeld kunnen zijn, en met de ‘zwakken’ de gelovigen met een Joodse achtergrond. Ik ben veeleer van mening, dat beide groepen, zowel de ‘sterken’ alsook de ‘zwakken’, gemengd zijn en zowel uit Joden alsook uit niet-joden bestaan. De ‘sterken’ zijn goed onderwezen in de Tora alsook in de messiaanse invulling daarvan vanuit B’rit haChadasha [het Nieuwe Testament], maar de ‘zwakken’ daarentegen hebben nog niet het volle inzicht. En toch geloven beide groepen in **dezelfde G’d, die één is!** Het Sh’ma Yisra’el, de Joodse geloofsbelijdenis, staat daarom centraal in alle brieven van Sha’ul: Adonai echad - **G’d is één** zowel voor de Jood alsook voor de Griek! Sha’ul schreef over deze **éénheid** in zijn brief aan de Efeziërs: **“Als gevangene in Adonai vermaan ik u dan te wandelen waardig der roeping, waarmede gij geroepen zijt, met alle nederigheid en zachtmoedigheid, met lankmoedigheid, en elkander in liefde te verdragen, en u te beijveren de éénheid des Geestes te bewaren door de band des vredes: één lichaam en één Geest, gelijk gij ook geroepen zijt in de éne hoop uwer roeping, één Heer, één geloof, één doop, één G’d en Vader van allen, die is boven allen en door allen en in allen”** (Efeziërs 4:1-6). En aan dit rijtje kan men nog toevoegen: **“Wat de gemeente betreft, éénzelfde inzetting zal gelden zowel voor u als voor de vreemdeling die bij u vertoeft; een altoosdurende inzetting zal het zijn voor uw geslachten: gij en de vreemdeling zullen voor de Eeuwige gelijk zijn! Éénzelfde Tora en éénzelfde voorschrift zal gelden zowel voor u als voor de vreemdeling die bij u vertoeft”** (במדבר B’midbar [Numeri] 15:15-16). **“Want er is geen onderscheid tussen Jood en Griek. Immers, één en dezelfde is Heer over allen, rijk voor allen die Hem aanroepen”.** (Romeinen 10:12). En dat was het doel van Sha’ul in hoofdstuk 14: die éénheid te bewaren en daarom riep hij de gelovigen op om geduld met elkaar te hebben.

Vers 2: De een gelooft, dat hij alles eten mag, maar de zwakke eet plantaardig voedsel.

Wat hier in vers 2 als eerste opvalt is de volgorde: eerst de ‘sterke’ en dan de ‘zwakke’. Elders gebruikt Sha’ul dezelfde volgorde: eerst de Jood en dan de Griek. Deze volgorde spreekt duidelijk de algemeen heersende christelijke opvatting tegen, dat met de ‘zwakken’ de Joden bedoeld zouden zijn. We gaan weer even kijken hoe ‘Het Boek’ dit 2^e vers heeft vertaald. Daar lezen wij: **“De een gelooft dat hij alles mag eten. De ander is daar nog niet aan toe en eet voor**

alle zekerheid alleen plantaardig voedsel.” Deze vertaling, of eigenlijk kan ik het beter interpretatie noemen, sluit naadloos aan bij het commentaar dat de Studiebijbel op vers 2 geeft: “Het verschil tussen de zwakken en de sterken in het geloof komt onder meer tot uiting in het voedsel dat zij nuttigen. Het is duidelijk dat het gaat om de invloed van Joodse reinheidsvoorschriften en spijswetten. Het gebruik van groenten alleen (en het niet drinken van wijn, vs. 21) herinnert ons meteen aan Daniël 1:8,12,16. Daniël en zijn vrienden beschouwden alle vleesgerechten uit de keuken van het hof van Babel als onrein en gaven er de voorkeur aan alleen groenten te eten. In de Romeinse vleeshallen werd het vlees van in de tempels aan de afgoden geofferde dieren en dat van gewoon geslachte dieren door elkaar aangeboden. Absolute zekerheid over de herkomst van het vlees was niet altijd te krijgen. Voor gelovigen met een Joodse achtergrond was het eten van onrein of gewijd vlees vaak een onoverkomelijk struikelblok. In Handelingen 15:20 en 29 werd dan ook bepaald dat de gelovigen uit de heidenen hierin hun Joodse broeders ter wille moesten zijn. Voor gelovigen uit de heidenen, die in hun geweten niet bezwaard werden door de Joodse ceremoniële wetten, vormde het eten van dit vlees gewoonlijk geen probleem.” Tot zover de Studiebijbel. Vooral die laatste zin klopt volgens mij helemaal niet, want ik ben ervan overtuigd dat het juist de gelovigen uit de heidenen waren die er een probleem mee hadden om offervlees te eten. Zij hadden immers een heel bewuste keuze gemaakt voor de G'd van Israël en ik zou mij heel goed kunnen voorstellen dat zij op geen enkele wijze met hun oude religie geconfronteerd of geassocieerd wilden worden, en daarom ben ik van mening dat de gelovigen uit de heidenen er zeer zeker méér moeite mee zouden hebben gehad om aan de afgoden opgedragen vlees te eten, dan de Joden, die volgens mij toch al kosher aten en ongetwijfeld over eigen Joodse slagerijen beschikten. Laten we vers 2 daarom nogmaals goed bekijken: het woordje “alles” staat hier duidelijk in verhouding tot “plantaardig”. De ‘sterke’ gelooft dat hij alles, dus óók vlees mag eten (uiteraard slechts die vleessoorten die door G'd als voedsel zijn toegestaan), maar de ‘zwakke’ daarentegen eet uitsluitend plantaardig voedsel, dus vegetarisch. De ‘zwakke’ is derhalve geen kosher etende Jood zoals meestal wordt geleerd, maar een echte vegetariër. De spijswetten staan hier dus helemaal niet ter discussie, maar het vegetarisch eetgedrag van sommige gelovigen om diverse uiteenlopende redenen. Zo geloof ik er wel degelijk in, dat er zowel Joden alsook heidenen waren die inderdaad het zekere voor het onzekere namen en uit voorzorg helemaal geen vlees aten om te voorkomen dat ze offervlees op hun bord kregen. Maar dan zouden er toch nog genoeg andere alternatieven geweest zijn, zoals bijvoorbeeld vis en gevogelte. Neen, er wordt hier nadrukkelijk vermeld dat ze alleen maar plantaardig, dus vegetarisch voedsel aten en daarom denk ik in eerste instantie toch echt aan vegetariërs uit overtuiging. Deze indruk wordt nog versterkt door de vermelding in vers 21, dat zij zich behalve van vlees ook van wijn onthielden, waaruit zich een ascetische levensstijl laat afleiden. De ascese (in het Grieks Askesis) is de systematische onthouding van zingenot uit religieuze overwegingen met het doel om zedelijke volmaaktheid te bereiken. Het religieuze vegetarisme, dat uit het boeddhisme en hindoeïsme afkomstig is, werd in de vierde eeuw vóór de gewone jaartelling in Griekenland geïntroduceerd door de filosoof en scepticus Pyrrho van Elis, die in navolging van zijn meester Anaxarchus in het leger van Alexander de Grote omstreeks het jaar 326 vóór de gewone jaartelling naar India ging. Zijn leer, het zogenaamde Pyrrhonisme, vond later vooral veel aanhang onder de Romeinen. Het is dus zeer begrijpelijk dat gelovigen in Rome met een heidense achtergrond, die hun hele leven lang uit hun vroegere geloofsovertuiging vegetarisch hadden gegeten, na hun bekering niet plotseling vlees begonnen te eten. Toch waren de aanhangers van het Pyrrhonisme niet de eerste en enige vegetariërs in de toenmalige hellenistische wereld. Reeds twee eeuwen daarvoor had de eveneens Griekse geleerde Pythagoras, de ontdekker van het 10-delige stelsel, een school voor filosofie gesticht, die probeerde de mensheid te bevrijden van het wiel van de wedergeboorte binnen de leer van de zielsverhuizing, de zogenaamde Metempsychose ofwel reïncarnatie, en zo werd de filosofie zelf een reiniging en een manier om te ontsnappen van dit wiel. De zielsverhuizing van het ene lichaam naar het andere was volgens Pythagoras mogelijk in twee richtingen: van dier naar mens, en andersom, van mens naar dier. Pythagoras was de eerste uit de oudheid bekende vegetariër, want hij geloofde dat men door vlees te eten zijn eigen familie opat. Het woord 'vegetariër' werd overigens voor het eerst pas in 1842 gebruikt, want vóór die tijd werden de vegetariërs gewoon Pythagoreeërs genoemd ofwel aanhangers van het systeem van Pythagoras. Het vroege Griekse Pythagorese systeem, dat vanuit Griekenland naar Rome overgewaaid was, kende aan het vegetarisme spirituele waarde toe en

zag het als een rite tot reiniging en kende derhalve bepaalde taboes aangaande het eten van vlees. Pythagoras was de zoon van Mnesarchos, maar hij werd ook wel de zoon van Apollo genoemd, want uit zijn school ontstond een mystiek-rituele cultus, gewijd aan Apollo, de god van de wijsheid en schone kunsten. Pythagoras werd omstreeks 580 vóór de gewone jaartelling op het Griekse eiland Samos geboren en ontving een grondige opvoeding, zowel op geestelijk als op lichamelijk gebied, want het is bekend dat hij zelfs op de Olympische Spelen in Olympia een overwinning in de vuistgevechten behaalde. Na lange jaren studie in Egypte, Phoenicië en Babylon, waar hij in de verschillende mysteriën werd ingewijd, keerde hij terug naar Samos en was daar een vooraanstaand man tijdens de regering van Polykrates. Spoedig echter werd hij door de heersende Tyran van het eiland, die zijn geestelijke macht scheen te vrezen, verbannen. Pythagoras verliet Samos in het jaar 529, woonde eerst 20 jaar in Kroton, een Griekse kolonie in Zuid-Italië, en later in Metapontion, waar hij c.a. 500 vóór de gewone jaartelling stierf. Pythagoras was weliswaar de eerste bekende vegetariër in de oudheid, maar zeker niet de enige. Er bestond met de gewoonte om zich te onthouden van dierlijk vlees een verband tussen de Pythagorese en de Orphische, alsook Bacchinale systemen zowel in het oude Griekenland alsook in het latere Romeinse Rijk, want toen daar in de 1^e eeuw vóór de gewone jaartelling een golf van religieuze vernieuwing oprees, kwam ook het Pythagorisme, verrijkt met Orphische en Platoonse ideeën, als Neo-Phytagorisme te voorschijn in het Rome van die dagen. Toch blijkt uit diverse verslagen dat het vegetarisme in de oudheid niet altijd consequent werd doorgevoerd, want hoewel men zich in de regel onthield van vlees, aten velen het blijkbaar wel wanneer ze offerden aan hun goden en zelfs van Pythagoras is het bekend, dat hij voor atleten een vleesdieet voorschreef. Volgens Aristoxenos introduceerde Pythagoras als deel van de rituelen tot zuivering weliswaar de onthouding van sommige vleessoorten, maar niet van alle vleessoorten in het algemeen. Als dat inderdaad waar is, dan kon er van een volledig vegetarisme dus eigenlijk nog geen sprake zijn, maar eerder van een gedeeltelijk of selectief vegetarisme. Het is echter opvallend, dat voor de Pythagoreërs uitgerekend het vlees van die diersoorten verboden was, die in de Tora als rein worden genoemd, zoals het rund en het schaap. Varkensvlees daarentegen was volgens sommige bronnen wel toegestaan! Nu moet u zich eens voorstellen wat een Griek of Romein, die hiermee is opgegroeid, moet eten als hij tot geloof in de G'd van Israël komt. Wat volgens zijn oude geloof onrein was is in zijn nieuwe geloof rein en wat volgens zijn oude geloof rein was is in zijn nieuwe geloof juist onrein. Ik kan mij best indenken dat zo iemand het zekere voor het onzekere neemt en er maar de voorkeur aan geeft om liever helemaal geen vlees meer te eten. Het Pythagoreïsme was in elk geval volledig in strijd met de spijswetten van de Tora, als volgens Aristoxenos in de leer van Pythagoras het eten van reine dieren taboe was en sommige onreine dieren, en met name het zwijn, in deze cultus juist uitdrukkelijk werd aanbevolen. Welke dieren in G'ds ogen wel of niet rein waren was toen reeds bij velen bekend, want in de Tora vinden wij geen enkele aanwijzing dat het nodig was om aan Noach uit te leggen wat rein en onrein was bij het bijeenbrengen van de dieren in de ark evenals voor het offeren van reine dieren. En Noach was na de zondvloed immers de stamvader van alle mensen. Adonai gaf weliswaar opnieuw zijn voorschriften omtrent reine en onreine dieren aan Moshe op de berg Sinai, maar het volk Israël was toen beslist niet vegetarisch en ook niet van plan om vegetarisch te worden! De zwakken die het vegetarisme aanhangen, kunnen zich daarvoor derhalve ook niet op de Tora beroepen, want reeds aan Noach werd het toegestaan om vlees te eten. De in vers 2 genoemde vegetariërs waren dus mensen die, omdat zij zwak waren in het geloof, zich onthielden van het reine vlees, dat de Eeuwige in de spijswetten van Zijn Tora nadrukkelijk heeft geheiligd en aangewezen als fysiek voedsel voor de mens, en wij als gelovigen moeten opvolgen wat Adonai ons in Zijn Tora als juist heeft geopenbaard en doen wat recht is in Zijn ogen.

Vers 3: Wie wel eet, minachte hem niet, die niet eet, en wie niet eet, oordele hem niet, die wel eet, want G'd heeft hem aanvaard.

In Het Boek lezen wij: *“Wie alles eet, moet niet neerkijken op iemand die geen vlees eet. En wie geen vlees eet, moet iemand die dat wel doet, niet veroordelen. G'd heeft hen namelijk allebei aangenomen.”* - Het commentaar van de Studiebijbel luidt als volgt: *“Hij die wel alles eet, mag degene die geen vlees eet, d.w.z. **degene die zich probeert te houden aan de Joodse spijswetten**, niet minachten. Andersom geldt, dat de Joodse gelovige zijn heidense medegelovige niet mag veroordelen omdat deze zich niet aan de spijswetten houdt. Hij moet*

beseffen dat deze gelovige ook tot het volk van G'd behoort, want G'd heeft hem aangenomen. **G'd heeft de heidenen tot Zijn volk gemaakt**, doordat Hij hen langs de weg van het geloof in de Here Jezus Christus heeft gerechtvaardigd." Tot zover de Studiebijbel. Ik heb reeds uitgelegd dat de spijswetten in dit hoofdstuk helemaal niet ter discussie staan, want de kwestie waar Sha'ul het hier over heeft, was namelijk niet dat gelovige heidenen te Rome beweerden dat alle onreine dieren nu door G'd rein zouden zijn verklaard. Deze onjuiste opvatting dateert pas uit latere tijden. In dit vers ging het enkel om het feit dat er in Rome sommige gelovigen van mening waren dat er helemaal geen vlees gegeten behoort te worden en dat heeft niets met de spijswetten te maken! De bewering dat Joodse gelovigen hun heidense medegelovigen niet mogen veroordelen als dezen zich niet aan de spijswetten of welke andere geboden van Adonai dan ook houden klopt inderdaad. Wij mogen sowieso niemand veroordelen. Maar wij hebben wel degelijk de nadrukkelijke opdracht gekregen om hen daarin te vermanen en hen er telkens op te wijzen! Ook u heeft deze opdracht gekregen! De volgende zinsnede in het commentaar van de Studiebijbel: "G'd heeft de heidenen tot Zijn volk gemaakt" is een prachtig voorbeeld van de vervangingstheologie en volledig in strijd met de Bijbel! Adonai heeft de gelovigen uit de heidenen niet tot Zijn volk gemaakt, maar hen **toegevoegd** aan Zijn volk en dat is heel wat anders! In hoofdstuk 2 vers 13 van zijn brief aan de Efeziërs schrijft Sha'ul dan ook niet dat de heidenen, die vroeger uitgesloten waren van het burgerrecht Israëls en vreemd aan de verbonden der belofte, thans de gemeente hadden overgenomen en in plaats van Israël G'ds volk waren geworden. Neen, hij schreef dat zij, die eertijds veraf waren, **dichtbij** zijn gekomen door het bloed van Yeshua. Zij mogen erbij horen en delen in de verbonden der belofte, maar Adonai heeft nooit een verbond gesloten met de heidenen! Alle verbonden sloot Hij met Israël en waren slechts voor die heidenen van kracht, die zich bij Israël hadden aangesloten. Dat geldt ook voor het Nieuwe Verbond. Lees maar: "*Zie, de dagen komen, luidt het woord van Adonai, dat Ik met het huis van Israël en het huis van Juda een Nieuw Verbond sluiten zal. Niet zoals het verbond, dat Ik met hun vaders gesloten heb ten dage dat Ik hen bij de hand nam, om hen uit het land Egypte te leiden: Mijn verbond, dat zij verbroken hebben, hoewel Ik Heer over hen ben, luidt het woord van Adonai. Maar dit is het Verbond, dat Ik met het huis van Israël sluiten zal na deze dagen, luidt het woord van Adonai: Ik zal mijn Tora in hun binnenste leggen en die in hun hart schrijven, Ik zal hun tot een G'd zijn en zij zullen Mij tot een volk zijn!*" (ירמיהו Yir'm'yahu [Jeremia] 31:31-33). Met wie zal Adonai het Nieuwe Verbond sluiten? Met het huis van Israël en het huis van Juda! Voor wie zal Adonai tot een G'd zijn en wie zullen Hem tot een volk zijn? Het huis van Israël! Over heidenen wordt hier met geen woord gesproken! Zij mogen er wel bij komen, want G'd heeft hen aanvaardt zoals wij lezen in vers 3 van Romeinen 14, maar het was nooit Zijn bedoeling dat zij de gemeente overnemen en de rollen omdraaien zoals de studiebijbel beweert. Gelukkig zien wij in de tijd waarin wij nu leven een toenemende tendens onder de gelovigen uit de volken om terug te keren naar de Joodse wortels van het christelijke geloof en in het kielzog daarvan ook een geleidelijke terugkeer naar de Tora. Maar de Bijbel roept ons op om geduld te hebben met degenen die wel Yeshua hebben aangenomen en G'd lief hebben met het oprechte verlangen om Hem te dienen, maar noch niet het volle inzicht hebben in de positie die de Tora inneemt binnen Zijn heilsplan met de mensheid. Datzelfde geldt ook voor de 'zwakken' in dit schriftgedeelte in de kwestie of men wel of geen vlees mocht eten. Sha'ul roept de 'sterken' op om hen niet te minachten, niet met hen te discussiëren door allerlei argumenten aan te dragen die zij nog niet kunnen verwerken, maar hun zwakte hierin te ontzien. Maar het is uiteraard wel de bedoeling dat de 'zwakken' ook eens sterk worden en niet zwak blijven. Daarom hebben zij onderwijzing in de Tora nodig om te leren hoe Adonai het heeft bedoeld.

Vers 5 en 6a: Deze immers stelt de ene dag boven de andere, gene stelt ze alle gelijk. Ieder zij voor zijn eigen besef ten volle overtuigd. Wie aan een bepaalde dag hecht, doet het om Adonai, en wie eet, doet het om Adonai, want hij dankt G'd; en wie niet eet, laat het na om Adonai en ook hij dankt G'd.

Het Boek: "*Voor de één zijn er bepaalde dagen, die een bijzondere betekenis hebben. Voor de ander maakt het geen verschil en zijn alle dagen gelijk. Laat ieder zijn eigen overtuiging volgen. Wie aan bepaalde dagen waarde hecht, doet het om de Here. Wie alles eet, doet het ook om de Here, want hij dankt Hem ervoor. En wie niet alles eet, doet het net zo goed om de Here en*

dankt Hem ook.” - Opnieuw gaan de schrijvers van de Studiebijbel de fout in met het commentaar op dit vers. Zij beweren namelijk het volgende: “Het eerste verschilpunt tussen de zwakken en de sterken betreft het eten van vlees, het tweede betreft het houden van de Joodse sabbat.” - Het ligt voor de hand dat met degenen die de Shabat houden hier uiteraard weer de ‘zwakken’ bedoeld zijn, want reeds in het commentaar op het vorige vers werden de Joden als zodanig genoemd. Maar als je naar de volgorde in vers 5 en 6a kijkt, slaat deze bewering nergens op! Kijk maar: in de verzen 2 en 3 wordt de sterke die vlees eet, als eerste genoemd, en als tweede de zwakke die vegetarisch eet. In de verzen 5 en 6a wordt daarentegen volgens de heersende christelijke opvatting als eerste de zwakke genoemd, die de ene dag boven de andere stelt, en als tweede de sterke voor wie alle dagen gelijk zijn. Maar waarom zou Sha’ul hier opeens de volgorde veranderd hebben? Dat is toch niet logisch? Dat klopt, want dat heeft hij namelijk ook helemaal niet gedaan! Dat blijkt heel duidelijk uit vers 6b, waarin Sha’ul immers opnieuw de sterke die vlees eet, als eerste noemt en de zwakke die geen vlees eet, als tweede! Maar als degene die overeenkomstig de juiste volgorde de ene dag boven de andere stelt de ‘sterke’ is, dan heeft de Studiebijbel een probleem. Volgens hen is immers de ‘sterke’ niet de Jood, maar de heiden. Maar geen enkele dag buiten de Bijbel om, die de heiden in ere houdt, is echter Adonai welgevallig en kan dus niet door Sha’ul als zodanig verdedigd worden. Maar de ‘zwakke’ daarentegen, voor wie alle dagen gelijk zijn, die volgens de juiste volgorde als tweede genoemd wordt, kan in dat geval ook nooit de Jood zijn, want die heiligt immers de Shabat. Dus zit er voor de Studiebijbel alsook voor de meeste christelijke theologen niets anders op dan in hun uitleg de volgorde eventjes om te draaien en ervan uit te gaan dat in dit geval de ‘zwakke’ als eerste genoemd wordt. Daarom gaan zij in hun commentaar op deze manier verder: “Het heiligen van de sabbat was in een heidense wereld vaak niet mogelijk en werd door gelovigen met een heidense achtergrond in de regel niet als een verplichting opgevat. Ook was men nog niet overgegaan de zondag, de Dag des Heren, als een vervanging van de sabbat te gaan beschouwen en onderhouden. Paulus wil voorkomen dat de Joodse gelovigen het houden van de sabbat en ook andere Joodse feest- en vastendagen hun heidense broeders als een wet gaan opleggen. Aan de andere kant moeten ook de heidense gelovigen hun Joodse broeders de vrijheid geven om de sabbat te onderhouden. Paulus voegt eraan toe: ieder moet in zijn eigen gemoed ten volle overtuigd zijn. De volledige zekerheid in het denken heeft te maken met de motivatie van waaruit men handelt. Hij die de dag (de sabbat) in acht neemt, neemt deze in acht voor de Here.” Tot zover. Op een aantal punten wil ik hier eventjes reageren. Ten eerste: zij schrijven dat het houden van de Shabat in een heidense wereld vaak niet mogelijk was en derhalve door de gelovigen met een heidense achtergrond als vrijblijvend werd gezien. Dat deze stelling niet klopt blijkt uit de reisverslagen van Sha’ul, die in alle Griekse steden die hij bezocht, op de Shabat naar de synagoge ging volgens zijn gewoonte. Nergens lezen wij dat dit niet mogelijk geweest zou zijn. Verder staan in dezelfde reisverslagen, dat in deze synagogen in de Shabat-vieringen ook Grieken aanwezig waren, zogenaamde Jodengenoten. Dat waren dus heidenen die wel degelijk de heiliging van de Shabat als een g’dsdienstige plicht zagen en ook toepasten. De zondag wordt in dit commentaar overigens ‘Dag des Heren’ genoemd onder verwijzing naar Openbaring 1:10. Maar waar staat dat daarmee de zondag bedoeld zou zijn? In het Joodse denken (Yochanan [Johannes] was immers een Jood!) is Yom haAdon, de Dag des Heren, niet de zondag, maar een andere benaming voor Yom haDin, de Dag des Oordeels, en daar gaat toch uiteindelijk het hele boek Openbaring over. Dat blijkt ook uit de toevoeging dat er op die dag de Shofar wordt geblazen en dat zie je volgens mij niet elke zondag in de kerk. We lezen verder in het commentaar dat Sha’ul wilde voorkomen dat de Joodse gelovigen het houden van de Shabat en de bijbelse feestdagen hun heidense broeders als een wet gaan opleggen. Dat hoefden zij inderdaad ook niet te doen, want dat doet de Eeuwige zelf wel omdat het namelijk geen Joodse wet is maar Zijn eigen wet, die voor **alle** gelovigen geldt! Dat veel christenen daar helaas heel anders over denken blijkt ook uit het commentaar van Matthew Henry: “Zij, die meenden dat zij nog in zekere zin verplicht waren de ceremoniële wet na te leven, achtten de ene dag boven de andere. Zij behielden ontzag voor de viering van het paasfeest, pinksteren, nieuwe manen en het feest van de tabernakel: meenden dat deze dagen heiliger waren dan andere, en vierden die daarom met buitengewone zorgvuldigheid, verplichtten zich tot enkele g’dsdienstige gebruiken en rust op die dagen. Degenen, die wisten dat al deze dingen door de komst van Christus vervuld en **afgeschafft** waren, achtten daarentegen alle dagen gelijk. Wij

moeten dit verstaan **met uitzondering van de Dag des Heren**, welke alle Christenen eenparig vierden; maar dezen hielden geen rekening met en hadden geen eerbied voor die verouderde feesten der Joden. De Romeinen deden het uit zwakheid, maar de Galatiërs deden het uit eigenzin en boosheid; en daarom behandelt de apostel hen op verschillende wijzen. Men gelooft dat deze brief geschreven is enige tijd vóór die aan de Galatiërs. Naar het schijnt wenste de apostel dat de ceremoniële wet geleidelijk zou verdwijnen, en dat zij een eervolle begrafenis zou hebben. Deze zwakke Romeinen bleken naar het schijnt alleen wenend haar grafwaarts te geleiden, maar de Galatiërs spanden alle krachten in om haar te doen herleven." Het ene commentaar gaat er terecht van uit dat de zondagsviering toen nog niet aan de orde was, terwijl volgens het commentaar van Henry alle dagen gelijk zijn met uitzondering van de zondag. Een ding hebben beide commentaren echter gemeenschappelijk: het idee namelijk dat Sha'ul het in vers 5 over de Shabat en de Moadim gehad zou hebben, die volgens hen afgeschaft zijn. Maar Sha'ul had het daar helemaal niet over! Dat kan ook niet, want als hij deze inzettingen van de Tora als vrijblijvend of zelfs als ontbonden zou verklaren, dan zou hij namelijk zijn eigen woorden in Romeinen 3:31 tegenspreken, waar hij schreef: *"Stellen wij dan door het geloof de Tora buiten werking? Volstrekt niet! Veeleer bevestigen wij de Tora!"* In 'Het Boek' staat het nog duidelijker: *"Betekent het dan dat wij door op Jezus Christus te vertrouwen, de wet opzijshuiven? Nee, integendeel! Dan doen wij juist wat de Wet zegt!"* en in Romeinen 7:12 schrijft hij: *"Zo is dan de Tora heilig, en ook het gebod is heilig en rechtvaardig en goed."* Het Boek: *"Op G'ds Wet is niets aan te merken; wat de wet van ons eist is zuiver, rechtvaardig en goed."* Sha'ul heeft het in Romeinen 14, vers 5 niet over bepaalde heidense feestdagen, want die heeft G'd juist nadrukkelijk verboden, en hij heeft het ook niet over de bijbelse feestdagen, want die zou hij nooit als vrijblijvend beschouwen. Het is ook niet zo dat hij tegen de messiasbelijdende Joden en de gelovigen uit de heidenen zegt dat ze elkaanders keuze voor de Shabat of de zondag moeten respecteren en elkaar daarin in hun waarde moeten laten, want zoals gezegd: hij heeft het helemaal niet over de Shabat en de zondagsheiliging sowieso al niet, want daar heeft hij namelijk nooit van gehoord. Bovendien had hij het nooit goedgekeurd als de zondag, die oorspronkelijk de dag ter ere van de zonnegod was, door de gelovigen in Rome gevierd zou worden door gelovige heidenen die juist uit deze zonnegod-cultus vandaan kwamen. Sterker nog: ik denk dat zij dat zelf niet eens hadden gewild, want zij hebben tenslotte een bewuste keuze gedaan voor de G'd van Israël en daar een hoge prijs voor betaald. Over welke dagen heeft Sha'ul het dan wel? Weet u, hij springt niet van de hak naar de tak! Hij heeft het niet eerst over de eetgewoonten om dan opeens over te gaan naar dag van de eredienst en daarna weer terug te keren naar de eetgewoonten. Als eten het onderwerp van Romeinen 14 is, dan moet ook de speciale dag of dagen in vers 5 te maken hebben met eten of juist niet eten, en ik denk dat het dit laatste is: niet eten, dus vastendagen. Er zijn in het Jodendom namelijk ook vastendagen die niet in de Tora zijn vermeld en dus ook niet berusten op een g'ddelijke opdracht, maar die voor vele Joden wel een sterke religieuze betekenis hebben omdat ze doorgaans in verband staan met de verwoesting van Jeruzalem en de tempel. Als zij op deze dagen vasten en rouwen, dan doen ze dat inderdaad voor Adonai zoals Sha'ul schrijft. Dat deze speciale vastendagen voor de gelovigen uit de heidenen, die daar geen enkele historische en emotionele binding mee hadden, niet van toepassing waren en dus ook niet toepasten, is begrijpelijk en dat vindt G'd ook helemaal niet erg, want Hij heeft het immers ook niet opgedragen. Wel verwacht Hij van de heidenen, dat ze hun Joodse broeders en zusters daarin respecteren en niet veroordelen. Van de vastendagen keert Sha'ul terug naar de eetgewoonten. De Studiebijbel schrijft ten aanzien van vers 6: "De volledige zekerheid in het denken heeft te maken met de motivatie van waaruit men handelt. Hij die de dag (de sabbat) in acht neemt, neemt deze in acht voor de Here. Omgekeerd zal de broeder met een heidense achtergrond die wel vlees eet dit ook doen voor de Here. Dit zal de Joodse broeder vreemd in de oren geklonken hebben, want hoe kan iemand iets onreins eten 'voor de Here'? Daarom legt Paulus dit uit: 'want hij zegt dank aan G'd'. Iemand kan G'd niet van harte danken voor iets, waarvan hij in zijn geweten niet overtuigd is, dat het goed is. Het waarachtige dankgebed is dus een garantie van de goede motivatie van deze gelovige. Elders gaat Paulus nog verder en stelt, dat alles wat door G'd aan eetbaars is geschapen, in wezen goed is (vs 14) en dat het door de gelovigen genuttigd kan worden met dankzegging." Natuurlijk zal het de Joodse broeder vreemd in de oren geklonken hebben als iemand een speenvarken 'voor de Here' zou hebben gegeten! Ik snap ook echt niet dat er nog

steeds bijbelgeleerden bestaan die zo naïef zijn te denken dat je rustig biggetjes, slakken, inktvis of garnalen mag eten als je maar een dankgebedje hebt opgezegd. Wat vroeger een gruwel in G'ds ogen was, is nog steeds een gruwel in G'ds ogen! Dat in wezen alles goed is wat G'd aan eetbaars heeft geschapen, daar ben ik het mee eens. Maar dan ligt de nadruk wel op het woordje 'eetbaar', want niet alles wat G'd geschapen heeft is ook eetbaar. In het door de Studiebijbel aangehaalde vers 14 gebruikte Sha'ul in de oorspronkelijke tekst overigens niet het Griekse woord voor 'onrein', maar het Griekse woord voor 'onheilig'. De NBG-vertaling is dus onjuist, want daar staat: *"Ik weet en ben overtuigd in de Here Jezus, dat niets uit zichzelf onrein is; alleen voor hem, die iets onrein acht, is het onrein."* Ook in de Statenvertaling is het foutief vertaald: *"Ik weet en ben verzekerd in de Here Jezus, dat geen ding onrein is in zichzelf; dan die acht iets onrein te zijn, die is het onrein."* In beide vertalingen komen wij diverse keren het woordje 'onrein' tegen en daaruit trekt men de verkeerde conclusie dat onrein vlees in principe niet bestaat en men dus eigenlijk alles mag eten, maar Sha'ul wilde er met het oog op de vegetariërs slechts erop wijzen, dat rein vlees van zichzelf niet onheilig is. In het Grieks worden twee verschillende woorden gebruikt die helaas vaak door elkaar worden vertaald als 'onrein' dan wel als 'onheilig'. Gelukkig zijn er ook teksten, waarin beide woorden naast elkaar worden gebruikt, waardoor het verschil goed zichtbaar wordt. In Handelingen 10:14, onze vorige bijbelstudie, zegt Kefa [Petrus]: *"Ik heb nog nooit iets gegeten, dat **onheilig** of **onrein** was."* Hieruit blijkt dat deze woorden een verschillend betekenis hebben en dat onheilig niet hetzelfde is als onrein. Het Griekse woord voor 'onrein' is namelijk ακαθαρτος akathartos. Dit betekent 'verontreinigd door uitwendig verkeerd gebruik', maar het Griekse woord voor 'onheilig' is κοινος koinos, wat 'onrein van nature' betekent. Sha'ul gebruikte in Romeinen 14:14 het Griekse woord voor 'onheilig', dus κοινος koinos en niet ακαθαρτος akathartos, het woord voor 'onrein'. Hij heeft dus niet gezegd dat er geen onreine dieren meer bestaan, maar hij zei tegen de vegetariërs, de 'zwakken', dat het reine vlees dat Adonai ons als voedsel heeft gegeven niet van nature onheilig is. Alleen voor een vegetariër schijnt vlees onrein te zijn en daarom eet hij het ook niet, maar dat verontreinigt het vlees in feite niet voor iemand anders.

Conclusie

In deze bijbelstudie hebben wij aangetoond, dat zowel de spijswetten alsook het gebod om de Shabat te heiligen en de bijbelse feestdagen te vieren niet ter discussie staan, maar dat Sha'ul hele andere dingen op het oog had. Er bestaat geen twijfel dat een varken nog steeds niet kosher is en dat wij nog steeds op de zevende dag dienen te rusten en die te heiligen. Deze dingen staan duidelijk in de Tora vermeld en Sha'ul predikte nooit tegen de Tora, want hij noemde de Tora juist heilig, rechtvaardig en goed (Romeinen 7:12). Hij zei dat wij door het geloof de Tora niet buiten werking stellen, maar dat wij veeleer de Tora bevestigen (Romeinen 3:31). Hij zei ook dat wij met de 'zwakken' onder ons weliswaar geduld moeten hebben, maar tegelijkertijd spoort hij ook hen aan de Tora te bestuderen om sterk te worden, want niet de hoorders van de Tora zijn rechtvaardig bij G'd, maar de daders van de Tora zullen gerechtvaardigd worden (Romeinen 2:13). Daarvoor hebben wij echt de leiding van Ruach haQodesh nodig, de Heilige Geest. Ik wil daarom eindigen met een ander citaat uit de Romeinenbrief in de vertaling van 'Het Boek', die aan duidelijkheid niets overlaat: *"Wie zijn eigen zin doet, denkt en leeft alleen op natuurlijk vlak. Maar wie zich door de Heilige Geest laat leiden, denkt en leeft geestelijk. Het alleen maar doen van uw eigen zin leidt tenslotte tot de dood. Maar de kracht van de Heilige Geest brengt ons leven en vrede. **Onze eigen zin gaat recht in tegen de wil van G'd. Hij onderwerpt zich niet aan G'ds Wet en kan dat ook niet. Mensen die alleen maar hun eigen zin doen, kunnen G'd dan ook niet tevreden stellen. Met u is het anders. U doet niet meer uw eigen zin, maar laat u leiden door de Geest; tenminste als de Geest van G'd in u woont."*** (Romeinen 8:5-9). - Kan dat ook van u en van mij gezegd worden? Leeft Ruach haQodesh, de Geest van G'd inderdaad in u en in mij? Onderwerpen wij ons inderdaad wel aan de Tora, de Wet van G'd of doen wij nog steeds onze eigen zin? Een goede vraag om vooral in de dagen van inkeer en berouw tussen Rosh haShana en Yom Kipur [de Grote Verzoendag] in onze stille tijd mee te nemen om daarna weer in ons dagelijks leven door te laten werken tot de grote dag waarop opnieuw de Shofar geblazen wordt, op de dag dat de Mashiach komt!